

Kutsalın Sürgünü

İsmail ÇEVİK

ESKİ
YENİ

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1881

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiyei

Yayın No | Publication Number: 394

Kitap Adı : Kutsalın Sürgünü

Book Title : The Exile of the Sacred

ISBN : 978-625-8596-07-6

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258596076

Yazar | Author: İsmail Çevik | orcid.org/0000-0003-3655-8092

Kurum | Institution: Karabük Üniversitesi

ROR ID: ror.org/04wy7gp54

Editör | Editor: Ahmet Erhan Şekerci | orcid.org/0000-0001-5130-8564

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 129 (xii + 117)

Yayın Tarihi | Publication Date: Mart | March 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BC: HRAM2 - Din ve siyaset | Religion & politics

BISAC: REL026000 - Din Eğitimi | Religion / Education

THEMA: QRM - Dini kurumlar ve organizasyonlar | Religious institutions and organisations

LC Classification: BL65.P7 - Din ve siyaset ilişkisi | Religion and politics

DEWEY: 322.1 - Din ve siyaset | Religion and politics

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: Dini çalışmalar ve sekülerleşme | Religious studies & secularization

WoS Citation Topics Micro: Sekülerleşme ve modernleşme tartışmaları | Secularization and modernization debates

Scopus Subject Areas: Dini Çalışmalar | Religious Studies (ASJC: 1211)

Atf Bilgisi | Cite as: Çevik, İsmail. *Kutsalın Sürgünü*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Eskiyei, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Kutsalın Sürgünü

İsmail ÇEVİK

Ankara 2026

Yazar Hakkında | About the Author

İsmail ÇEVİK

Orta ve lise öğrenimini Çanakkale İmam Hatip Lisesi'nde tamamladı. 2001 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2004 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda "Din Öğretiminde Görsel Malzemenin Kullanımı" isimli yüksek lisans tezini tamamladı. 2021 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda "Din Eğitiminde Alışkanlık Kavramı" isimli doktora çalışmasını tamamladı. Farklı dergilerde makaleleri yayınlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde uzun yıllar görev yaptı. Halen Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

He completed his middle and high school education at Çanakkale Imam Hatip High School. In 2001, he graduated from Marmara University Faculty of Theology. In 2004, he completed his master's thesis titled "The Use of Visual Materials in Religious Education" at Marmara University Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religious Studies. In 2021, he completed his doctoral study titled "The Concept of Habit in Religious Education" at Istanbul University Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religious Studies. His articles have been published in various journals. He worked for many years under the Presidency of Religious Affairs and the Ministry of National Education. He is currently working as an Assistant Professor at Karabük University Faculty of Theology. He is married with two children.

Kitap Hakkında

Kutsalın Sürgünü

Cumhuriyet devrimlerinin şekillendirdiği erken dönem maarif politikalarının temel amacı, devletin din ve eğitim mekanizmaları üzerinde tam denetim kurmaktır. Halifeliğin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat ile başlayan süreç, dini kontrol etme, rasyonelleştirme ve nihayetinde bireysel alana indirgeme işlevi görmüştür. Yeni rejimin arzuladığı “fikri hür, vicdanı hür” nesil inşası hedefine ulaşmada eğitim etkili bir aygıt olarak kullanılmıştır. Bu çalışma, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e uzanan Türk modernleşme sürecinin din eğitimi ve toplumsal dindarlık algısı üzerindeki yapısal etkilerini incelemektedir. Araştırmanın temel problemi, erken Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının, dini kamusal alandan soyutlayıp salt vicdanlara hapsedmesinin günümüzdeki yansımalarıdır. Pozitivist ve seküler politikalar neticesinde din eğitiminin müfredattan çıkarıldığı manevi fetret dönemleri, toplumun geleneksel inanç kodlarını zedelemiş ve dinî aidiyetin yüzeysel bir reflekse (Kültürel Müslümanlık) indirgenmesine yol açmıştır. Çalışmanın merkezî tezi, günümüzde Z Kuşağı olarak adlandırılan genç nesilde gözlemlenen deizm, inanç krizi ve dine mesafeli tutumun anlık bir sapma veya isyan olmadığıdır. Aksine bu tablo, dedelerin ve babaların, katı laikleşme politikaları nedeniyle tam anlamıyla yaşamadıkları ve içselleştiremedikleri manevi mirası yeni nesillere aktaramamasından kaynaklanan tarihsel bir kopuşun zorunlu neticesidir. Nesiller boyu süren dinî okuryazarlık eksikliği, ulemanın otorite kaybı ve rasyonel-seküler aklın mutlaklaştırılması, bireyi teolojik sapmalara ve kendi öznel inancını kurgulamaya itmiştir.

Sonuç olarak bu kitap, devletin din eğitimini kontrol altına alma ve rasyonelleştirme çabalarının sosyolojik maliyetini tahlil ederek, şekilsel ibadetlerin ötesine geçemeyen seküler dindarlık krizini aşmayı hedeflemektedir. Eser, salt bir geçmiş eleştirisi veya yası olmaktan ziyade, modern bireyin varoluşsal bunalımlarına yanıt verebilecek, medeniyet kökleriyle barışık ve çağın gerçeklerini okuyabilen sahih bir din eğitimi modelinin inşasına kavramsal zemin hazırlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Türk Modernleşmesi, Sekülerleşme, Kültürel Müslümanlık, Z Kuşağı, Laiklik, Manevi Fetret Devri.

About the Book

The Exile of the Sacred

The primary objective of early educational policies shaped by the Republican revolutions was to establish absolute state control over religious and educational mechanisms. The process, initiated by the abolition of the Caliphate and the Unification of Education (*Tevhid-i Tedrisat*), served to control, rationalize, and ultimately confine religion to the individual sphere. Education became an effective apparatus for constructing the regime's desired generation of "free thought and free conscience."

This study examines the structural impacts of the Turkish modernization process—from the Tanzimat to the Republic—on religious education and the social perception of piety. The core problem addressed is the contemporary reflection of early Republican policies that isolated religion from the public sphere. The "spiritual interregnum," where religious education was removed from curricula due to positivist and secular policies, damaged traditional belief codes and reduced religious affiliation to a superficial reflex ("Cultural Muslimhood").

The central thesis posits that the deism, crisis of faith, and distant attitude toward religion observed in Generation Z are not momentary rebellions. Rather, they are the inevitable consequence of a historical rupture. Strict secularization policies prevented previous generations from fully internalizing and transmitting their spiritual heritage. A multi-generational lack of religious literacy, the decline of the *ulama's* authority, and the absolutization of rational-secular reason have driven individuals toward theological deviations and subjective belief systems.

Consequently, by analyzing the sociological costs of state efforts to rationalize religious education, this book aims to overcome the crisis of "secular piety" limited to formal rituals. Rather than merely critiquing the past, the work lays the conceptual groundwork for an authentic religious education model that can address the modern individual's existential crises, reconcile with civilizational roots, and accurately interpret the realities of the age.

Keywords: Religious Education, Turkish Modernization, Secularization, Cultural Muslimhood, Generation Z, Secularism, Spiritual Interregnum.

ÖN SÖZ

Cihan imparatorluğunun bakiyesi üzerinde yükselen genç Cumhuriyet, sadece siyasi sınırları yeniden çizmekle kalmamış, aynı zamanda insan tanımını ve bu insanın varlıkla kurduğu mukaddes bağı da yeniden kurgulamıştır. Bu çalışma, söz konusu büyük dönüşümün eğitim sahasındaki izlerini sürmek ve bugünün sancılarını tarihin aynasında okumak gayesiyle kaleme alınmıştır.

Erken Cumhuriyet dönemi maarif politikaları cumhuriyet devrimlerinin gölgesinde şekillenmiştir. Halifeliğin kaldırılması, tevhidi tedrisat ile eğitim kurumlarının birleştirilmesi ile başlayan sürecin somut sonucu, devletin dini ve eğitimini kontrol altına almaktır. Keskin bir değişimle başlayan süreç, kontrol altına alma, rasyonelleştirme ve nihayetinde zamanla özel alana hapsedme sonucuna dönüşen bir sürece evrilmiştir. Yapılanlar/amaçlananlar rejimin arzuladığı “fikri hür, vicdanı hür” nesillerin yetişmesi adına kendi zaviyelerinden politik bir başarı sayılabilir. Nitekim her rejim kendi düşüncesini ikame etmek için, eğitimi en kolay dönüşüm aracı olarak kullanmıştır. Genç cumhuriyetin ilk yürütücüleri de bu dönüşümün eğitim yönünden daha güçlü olması için onu devrim eliyle daha etkili ve derin bir yapı haline getirdiler.

Eğitimle yapılmak istenen şeyi ve zamanla şekillenen sonuçlarına baktığımızda, İslam düşüncesi, Türk toplumunun Müslüman yapısı ve Anadolu irfanı olarak toplumsal bir mayaya dönüşen tarihsel tecrübe bağlamında değerlendirildiğinde sonuçların ağır ve hatta travmatik olduğunu söylemek mümkündür. Devlet, dinsel yapıyı önce kontrol altına alma, ardından inancı kamusal alandan tecrit ederek vicdanlara hapsedme stratejisini izlerken, bu politikaların toplumun ruhunda açtığı derin yaraları göz ardı etmiştir. Bu dönüşümle birlikte, eğitimin gayesi dindar ve ah-

laklı yetiştirmekten uzaklaşarak, ulus-devletin rasyonel ihtiyaçlarına cevap veren, laikliği özümsemiş ideal vatandaş üretimine dönüşmüştür.

Başta Tevhid-i Tedrisat (1924) olmak üzere tüm devrimler ve inkılaplar, halk için belli faydalar içermiş olsa da toplumun dinî yaşantısını ve din algısını olumsuz etkilemiştir. Hatta ilerleyen yıllarda ülkede komünizm tehlikesi baş göstermiş, cenaze merasimini icra edecek din adamı bulunamadığı için cenazeler günlerce bekletilmiş, nihayetinde yönetici elit tabaka, sınırlı da olsa din eğitimine izin vermek zorunda kalmıştır. Buna rağmen laik/seküler politikalarından taviz verilmediği için İslam Dininin ibadet boyutu gerilemiş, inanç bireylerin göğüs kafesinin kemik parmaklıkları arkasına ve evlerin özel alanlarına hapsedilerek kurumsal ve sosyal ortamlardan el çektirilmiştir.

Türk toplumu ve siyasi uygulamalar laikliği sadece din ve devlet ayrımı olarak uygulanmasıyla yetinmemiştir. Bu ayırım genişleyerek din ve dünya işlerini de birbirinden ayrılması şeklinde algılanmış, günlük hayatta dinin fonksiyonu zamanla zayıflamış ve gücü de yadsınır hale gelmiştir. Bugün Türkiye toplumu birbiri içinde ironik ve tenakuz içeren sosyolojik panoramalar sunmaktadır. Bir kısım insanlar tamamen sekülerleşip dinden uzaklaşırken, bir kısmı ise koyu ve dışa kapalı bir dindarlık içinde kalıp kendini korumaya çalışmaktadır. Arada kalan büyük bir kısım ise sekülerlik ile dindarlık arasında gidip gelen, arafta bir hal ile hayatını sürdürmeye çalışan bunalımlı bir kitle profili çizmektedir.

Bu kitabın temel tezi şudur: Bugün şikâyet ettiğimiz kuşak çatışmaları, gençlerin deizme kayışı veya dinle kurdukları mesafeli ilişki, gökten inmiş bir felaket değildir. Aksine bu tablo, su kaynağında kesildiği için nehrin aşağısının kurumması kadar doğal ve kaçınılmaz bir tarihsel sonuçtur. Bugünkü kuşak, dedelerinin maruz kaldığı manevi kuraklığın faturasını ödeyen, köklerinden

koparılmış bir çınarın susuz kalmış dalları gibidir. Cumhuriyet döneminin seküler atmosferinde yetişen dedeler ve onların yetiştirdiği babalar kendi ruh dünyalarında yaşayamadıkları, öğrenemedikleri ve içselleştiremedikleri bir maneviyatı, çocuklarına veya torunlarına aktarma imkanından mahrum kalmışlardır. Dolayısıyla bugün Z kuşağında gözlemlediğimiz metafizik körlük, inanç krizi veya dinî yaşantı eksikliği, bu gençlerin şahsi bir isyanından ziyade, babalarından ve dedelerinden devraldıkları manevi mirasın boşluğu ile izah edilmelidir.

Elinizdeki eser, bir yas tutma veya geçmişe özlem duyma çabası değildir. Aksine, Tanzimat'tan günümüze uzanan eğitim politikalarının ürettiği "Kültürel Müslümanlık" olgusunu, arada kalmış kimlikleri ve sekülerleşen zihinleri anlama girişimidir. Amacımız, din eğitiminin sadece bir müfredat meselesi olmadığını, bunun bir medeniyet tasavvuru ve insan inşası sorunu olduğunu akademik bir dille, ancak vicdani bir hassasiyetle ortaya koymaktır.

Bu çalışmanın, kendi medeniyet kökleriyle barışık, ancak çağın gerçeklerini de okuyabilen sahil bir din eğitimi modelinin inşasına mütevazı bir katkı sunmasını temenni ediyorum. Bu kitabın yazılma sürecinde hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan sevgili eşime, anneme ve çocuklarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	vii
GİRİŞ	1
I. DİN EĞİTİMİNİN MARJİNALLEŞMESİ ve RADİKAL LAİKLİK	11
II. DİN EĞİTİMİNDE KURUMSAL TASFİYE (1924-1946)	23
III. DİN EĞİTİMİNİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI (1946-1980)	47
IV. GÜVENLİKÇİ PEDAGOJİDEN ÇOĞULCULUĞA (1980-2020)	59
V. DİN EĞİTİMİNE HEGEMONİK MÜDAHALE: LAİKLİK	71
VI. KUTSALIN TECRİDİ İLE DİN EĞİTİMİNDEKİ ONTOLOJİK KIRILMA	85
VII. DİN EĞİTİMİNİN YENİ GERÇEKLİĞİNDE SEKÜLERLEŞEN ZİHİNLER	89
VIII. POST-MODERN SÜREÇTE DİN EĞİTİMİNİN KRİZLERİ ve YENİ YÖNELİMLER	93
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	107
DİZİN	115